

ALTERNATYWNE FORMY DUCHOWOŚCI W SZTUCE POLSKIEJ 1945-1989 – STRESZCZENIE POPULARNONAUKOWE

Aktualnie coraz częściej nie tylko badacze, ale także czujni obserwatorzy i uczestnicy kultury zwracają uwagę na zmieniające się znaczenia i funkcje, jakie odgrywa duchowość w życiu człowieka. Znakomitym przykładem tej tendencji było 59. weneckie Biennale Sztuki (2022) stanowiące hołd dla artystów i artystek poszukujących nowych, opartych na harmonii i duchowości relacji ze światem. Silvia Federici wskazywała na konieczność ponownego zaczarowania świata poprzez „scalenie tego, co rozbił kapitalizm: naszych relacji z naturą, innymi, naszymi ciałami, co pozwoliłoby nam to nie tylko umknąć systemowej sile grawitacji, ale także odzyskać poczucie pełni życia”. Określane mianem alternatywnej bądź nowej duchowości pozainstytucjonalne formy religijności, praktyki duchowe i okultystyczne, wiedza ezoteryczna, nie tylko stają się istotne dla współczesnego człowieka, ale ich coraz bardziej intensywna obecność skłania do zadawania pytań o to, czy są częścią jakiejś określonej tradycji; a jeśli tak, to jak ją rozumieć, opisać i twórczo kontynuować.

Niniejszy projekt zmierza do zbadania obecności alternatywnych form duchowości w sztuce polskiej lat 1945-1989. Władze PRL eliminowały sferę sacrum z przestrzeni publicznej. Państwo socjalistyczne miało być oparte na materialistycznym światopoglądzie, co pociągało za sobą sekularyzację życia społecznego oraz zeświecczenie sfery prywatnej egzystencji obywateli. Zinstytucjonalizowane praktyki religijne uznawano za opozycyjne względem ustalonego status quo, jednak równie niewygodne – zdecydowanie trudniejsze do kontrolowania – były formy duchowości wymykające się organizacyjnym ramom wspólnot wyznaniowych. Ich pozainstytucjonalność traktowana była z nieufnością nie tylko przez organy państwowe, ale także wiodące organizacje religijne, takie jak Kościół Katolicki czy środowiska akademickie. Taka sytuacja miała miejsce nie tylko w Polsce, ale także w innych krajach socjalistycznych, choć w zależności od kontekstu manifestowała się w nieco inny sposób. Dotychczas miejsce i rola alternatywnych form duchowości w komunistycznej rzeczywistości społecznej i politycznej Europy Środkowo-Wschodniej była przedmiotem niewielu analiz, a szczególnie niewiele uwagi poświęcono badaniom nad ich znaczeniem w sztukach wizualnych, koncentrując się przede wszystkim na bardziej generalnych opracowaniach dotyczących sztuki abstrakcyjnej, recepcji surrealizmu albo badaniu postaw wybranych twórców-outsiderów.

Badania wstępne pozwalają jednak sądzić, że artyści, chociaż funkcjonowali w ideologicznym polu, stosunkowo często poszukiwali przestrzeni wolności i indywidualnej ekspresji, zanurzając się w przestrzeń duchowości. Należy jednak zadać szereg pytań o to, jaka była ta duchowość, na ile miała ona związek z religijnością, czy była związana z przypisywaniem sztuce szczególnych wartości związanych z przemianą duchową, czy też stanowiła raczej efekt pewnej stylizacji, lub może manifestacyjny gest politycznego oporu?

W niniejszym projekcie zmierzamy do odpowiedzi na powyższe pytania. Zamierzamy przyrzeć się różnym środowiskom artystycznym funkcjonującym w Polsce, przemyśleć ich związki z zachodnią tradycją ezoteryczną, a także z lokalnymi, środkowo-europejskimi nurtami kulturowymi, filozoficznymi i tendencjami artystycznymi. Powołany w tym celu zespół badawczy odbędzie szereg kwerend krajowych i międzynarodowych, by zebrać i opracować materiały potrzebne do zrozumienia tej nieodkrytej jeszcze ścieżki w polskiej historii sztuki.